

605

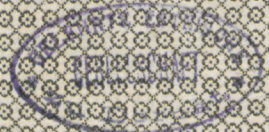
575.

nyöf. nou fustow Schu'doffel.

605

Thomas Westen,

Lapo rahwa uso arataja Norra maal.

Der Druck ist unter der Bedingung erlaubt, daß
die gesetzliche Zahl Exemplare der Censur-Comität übergeben
werde.

Dorpat, den 22. Februar 1844.

Censor Sahmen.

Tarto liinas,
Trükkitud Laakmanni kullu ja warraga.

Thomas Westen, Lapo rahwa ufo ärataja Norra maal.

Norra maa, Soome keele kaa weel Eurja
ehl Kudja maaks hüütud, on nüüd Rootsi riigiga
ühhe kuninga walitsuse al, aga enne 1814mat
aastat oli Norra maa kawa aega Taani riigi
kuninga walitsuse al olnud. Norra maa ise
magab wasta hulgo merd, länne ja põhja poolt
Rootsi maa seljas, ja mõlemate riikide wahel
jookseb pikk ja paiguti kaunis kõrge mäerind,
nende keele: Rööblä mäed. Aga Norra ja Taani
maa, nendasamuti ka Rootsi ja Taani maa
wahel on meri. Rootsi ja Norra maa on
üheskoos üks suur neem, kolm tuhat wiis sada
wersta pikkuti, aga seitse sada ja paiguti tuhat
neli sada wersta laiuti, ja hakkab Soome maa
põhifest rajast lõune poole.

Norra maal elab wanast kaks sugu rahwast.
Teine on päris Norra rahwas, kes suguwõsa
ja keele poolest on Rootsi, ja eemalt kaa Saksa
rahwa ligi andmas; aga teine on Lapo rahwas,
kes suguwõsa ja keele poolest on eemalt Soome
ja siis kaa Maa rahwa sugulased.

Ammugi jo, nüüd ligi kahelks sada aastat teed, sai Risti ufo õpetus Norra rahwale kuulutatud, ja oli see küll eialgo enamiste paljas wäljaspidine kombe, siiski ilka paljo parem ja ülem kui wana pagana usk. Lapo rahwast õpetati siis wast Risti usko, kui õndsas Luteruse selgem õpetus oli Taani, ja kaa Norra maale weninud. Aga waest Lapo rahwast ei saanud ammugi nenda õpetatud, et kaa oleks selget usko rahwa südamesse tõusnud. Arwati neid nime poolest Risti rahwaks, sest wanad olid ristitud ja enamiste ristiti kaa lapsi; Risti ufo kirjeldi oli nende maalt leida, — aga rahwa süda oli koguni weel umb pagana usko täis. Küll Lapo rahwas kummardasid aino Jumalat nende nähes, kes siin Maa peal nende walitsemad olid, aga salaja pidasid nemad ilka oma ebausso kombat ja pidasid oma nõiad suuremaks ja ülemaks Risti ufo õpetajatest.

Oli üks Lapo laps Jeesuse Kristuse surmasisse ristitud, enamiste ilka peeti kodo jälle ristimise seadust tema pealt ära, ja seda tegi üks Lapo naene, keda nimetasid Riisem - eideks. Pärast tema tembutamist wiskas laps ema rauda ja süsti, kaa puu tükkilest ja üht sõrmust keewa wette, ja pani wiimaks sõrmust kass lapse rinna peale, kass lapse wõõle, eluks ajaks kanda, määrgiks, et oli ueste oma wanemate jumalatele pühitsetud. Ühtlasi pandi lapsele ise pagana nimi, ja seda käästi teda kõwaste kõige wõõra rahwa, aga isearanis õpetajate eest salaja pidada.

Püha õhto sõmmaaja saakramentist osanõudmisega polnud lugu parem ühtegi. Ennego

Lapo inimene püha lauale läks, oli tema kass kodo, kass tee peal, elawa wee allika ääres oma wanemate jumalate ees pihitil käämas, ja andeks palumas, et tahtis Jeesanda armo lauale minna.

Kust niisugune wastotõrkumine küll wõdis tõusta? — Armas lugija! pane tähele, kust see wiga tõusis. Küll on tõsi, need kes Lapo rahwast saatsid Risti usko heitma, mõtlesid ilka heast südamest pagana hinged Peastja juurde saata, aga nende teekäimine polnud seks selge Risti ufo tee. Jumala sõna oma mõõgaga oleks nende kurja südant pidanud ärawõitma ja ümberpöörama, aga nüüd sunniti neid poolkaudo wägise, et pidid ebausso jumalateenistust ja nõidust mahajätma. Aga mis lihaliko teeldakse, seda ta himustab siis diete wäega! Kes waimust on ueks sündinud, need üksi heidawad rõõmuga Jumala ja kaa kõige ülemate kääskude alla. Arwa ommeti neid, kes meie maal ussus nenda kindlad oleksid! Ei neid ole kuigi paljo! Ja waesed Lapo rahwas polnud ammugi sedasugust õpetust saanud, mis meie Maa rahwale saab. Gestap ei ole imeks panna, et Lapo rahwaga kawa nii waene lugu olnud. Kes neid pidid täiemat tundmist õpetama, ei osanud isegi õiget teed minna, saadik siis teisi juhutada. Norra rahwas oleks pidanud Lapo rahwast selge armastusega wastotõõtma, aga nemad põlgasid neid. Teiste kohus oleks olnud waga elo kombetes näidata mis sugune Jumala laste aini põlw on, aga nemad tegid isegi oma kurja ja paha elo läbi Risti rahwa nime haisema. Õpetajailiski ei saadetud

neile niisugusi, kes elawalt oleksid püüdnud waese rahwa hinge õnnistust, waid paariks aastaks pandi hakkajaid sinna kihelkondadesse, kus oli pisut elamist, aga paljo waewa, sest kihelkondade maad olid wäega laialt ümberringi. Tulljad ja minijad olid häda pärast põhjapooldis kihelkondades wõõra keele rahwa kesks, ja ootasid aiwa paremat paika oma rahwa maal. — Sealtap siis kaa Lapo rahwale paremat põlwe ei tulnud ega tulnudki kätte. Umbkeele õpetajad wast hakkasid pisut rahwa keelt õppima, kui neid jälle pandi teise kohta, ja waese Lapo rahwa Kristi usk polnud muud, kui paljas tembutamine.

Lapo rahwa wiha Kristi usko wasto ilmus kaa igakord, kui üks elawaks saanud Kristuse tunnistaja tuli nende südant kätsuma. Nenda sündis kui Trontheimi piiskop Cerik Preedaal tuhat kuus sada wiekümne kahesamal aastal Rootsi sõawäe läbi omast piiskopkonnast sai äraaetud. Seesama Cerik Preedaal elas, kunni raho tehti, kolm aastat Lapo rahwa kesks ja püüdis nende waimo äratada, ja usklikude usko kinnitada. Mendalamuti sündis kaa pärast seda, kui praust Paus ja tema foolmeister Jisaak Dolsen nõudsid rahwa waimo äratada. Mitokord rahwas ei tahtnudki Jisaakit oma suitsuse, ja meie arust käl wäega ilge urtsikuse wastowõtta, ega temale puhkamiseks aega anda, kui tema nende maad läbi käis. Mitokord palkusid nemad temale mitmesugu roojaga segatud rooga, kaa äramädanenud kalso, ehk hülka lainud liha süa; ei puhast wetki ei tahtnud nemad temale anda! Oli Jisaakil

tarwis pimedada õõ ajal üle mägede minna, siis andsid nemad temale diete meelega kõige hullemad ja perukamad põhjapõdrad saani ette, et tema tee peal pidi otka saama. Käl tuleb õõdida, põrgo wägi on sel ajal weel kord kõik oma rammo kokokorjanud, ennego ta suutumaks pidi äralõppema, sest tema ots oli ligi jõudnud.

Priidrik, selle nimega neljas, oli Taani riigi kuningaks hakanud, ja saatis, nii pea kui tema Lapo rahwa waesest põlwest oli kuulda saanud, siht õppinud meest, Paul Keesen nimi, Lapo maale järele waatama, kuidas lugu oleks sealaste kirikute ja koolidega. Need sõnumed, mis see mees kuningale saatis, polnud mite rõõmsad. Sellepärast wõttis Priidrik nõuaks oma poolt kätsuma, mis tema jõuaks, et lugu lähaks paremaks. Warsti käskis tema, et Trontheimi piiskop, Peeter Kroog, pidi nõu andma, kuidas Lapo rahwa hinge häda leelda. Käl Kroog oli usin käsko täitma. Aga selle mehe aro järel oli kõik pea tehtud, kui saaks mõnda uut wäljastpidist seadust seatud. Olesk asi tema hooletks jäänud, ei siis olesk kuningas hea soowimine suurt kalso saatnud. Waid Jumal ise oli Lapo rahwa aega arwanud, ja sellepärast pidi nüüd see mees nende seka saama, keda Tema nende kohta enesele oli ise riistaks ärawalitsenud.

Seesama mees oli Toomas Westen, oma isa kümne laste jäust wanem poeg, ja oli tuhat kuus sada kahesakümne ja teisel aastal Trontheimis sündinud. Isa tahtis teda ilmaliko elo põlwe kaswatada, aga poisil himo oli aiwa õppimise peale, ja wedas teda ühtepuhko kirjadest head õpetust õppima, ja sedagi diete

salaja ja isa teadmata. Bagad Kristi inimesed olid poisid waimo wäge äratunnud ja mõtsid tema eest hoolt kanda, kunni jõuaks suure kooli peale minna.

Ugaraste õppis pois peale, ja pea oli Toomas suure kooli peal õppimas, aga — isa waljo tahtmist mõõda pidi tema tohtriks õppima, et kül tema süda igatses õpetajaks õppida ja jääda. Parajaste oli tema oma õppimist wälja õppinud, et juba pidi tohtriks jääma, siis Jumal korjas tema isa ära. Polnud temast pojale ühtegi wara järele jäänud; siiski Toomas ei olnud kaua kahe wahel, waid jättis tohtri ameti maha ja hakkas õpetajaks õppima. Waata nüüd oli kirsas kasi kaks ja wäljastpidist rõõmu polnud tundagi, aga seestpidine inimene sai nii rõõmsa aaso peale, et wäljastpidisest enam ei saanud lugu peetudki. Ei saanud Toomas enesele muud kui kõige waesemat toito, ja sedagi mitte rohkemat, kui iga päewa tafa. Üks wana musta karwa riidest kuub oli temal ja tema seltsimehel üheskoos, ja sellepärast ei saanud teine toast wälja mindud, kunni teine oli ära läinud. Kaa sest ei peetud lugu ühtegi.

Tuhat seitse sada seitsmendamal aastal oli Toomas tarwilisi õppimisi õppinud ja sai kuningliku raamato koo ülewajatajaks seatud, aga — ilma palgata! — Rust ta siis pidi elamist saama? — Üks waga lehknaene pidi Jumala tahtmise järele temale abiks saama, ja see toitis ja katis teda.

Tuhat seitse sada ja künnemal aastal seati teda Trontheimi piiskopkonnas Weedõe suure kihelkonna õpetajaks. Oli tema sellesama waga

lesenaesega laulatatud, siis hakkas tema oma naese, ja selle kahe tütarlapsaga teele oma kiriko juurde. Naese wara ja mõlemad tütreid läksid laewaga eele, aga laew läks Norra maa randa hülka, ja laened mõtsid wara ja kaa wanema tütarlapse!

Weedõe kihelkonnas oli waga mehele palju tööd. Toomas Westen leidis, et seal põllul kaswas enam umbrohto kui niso, ja nisogi pead olid enamiste tühjad. Seepärast hakkas tema umbrohto wäljakiskuma ja niso hästi harima. Waata, maailma leigus pidi südamest saama äraasaadetud, aga elo wägi saama asemele asutatud! Kõige elo jõuga hakkas tema tööle. Heledaste paistis tema südamest armastuse leel, misga tema püüdis hinged soendada ja saata Jumalat auustama; aga koguduse liikmete südamest tõusis wiha ja waeno tuli. Nenda käl pidi tulema, sest tema katis nende waimulikku waesust lahti ja sundis neid patust pöörmisele ja õige pühitsemisele, neid kes ammugi jo arwasid endid täieste wagad ja pühad olewad. Nemad kiskendasid kui õpetaks tema uut õpetust, ja kaebasid sellepärast piiskopi ja kaa kuninga ette. Ei Westen hoolinud sest ühtegi; seda enam rahwas karjus ja hullas, seda rahulise ja julgema oli tema ise. Ja nenda siis teistigi ei wõinud tulla, waid mõit pidi wiimaks tema kätte jääma.

See wõitlemine wenis 1714ma aastani, mil kuningas Priidrik seadis ise walitsuse liikmed, kes pidid hoolt kandma, kuidas Ewangeliium saaks laiemale lautatud. Neile andis kuningas kasko isseäraniis kapo rahwa õpetaj

mise eest hoolt kanda. Olid mehed asja läbi arvanud ja mitme rahwa käest nõuu kuulunud, siis arwati kõige paremaks, kuidas kaa Westen seks nõuu oli annud, koolid asutada, kus Lapo rahwale koolimeistrid saaks koolitatud. 1716ma aasta wiimsel küündla kuu pääwal seati Westeni selle kooli õpetajaks ja ühtlasi Lapo rahwa waimuliko ülewaatajaks. — Rahesugust ammetit sai nenda temale antud: tema pidi Lapo rahwale kristlikud õpetajad wälja koolitama, aga kaa ise nende keskis Ewangeliumit kuulutama. Kõl see oli suur ja kallis ammet! Oh, kuidas lbi tema süda tema sees peksma, kui tema neid sõnumid sai! Waata, see oli temasugusele dige paras asi, et tema pidi hoolt kandma, kuidas need saaksid Issanda alla sunnitud, kes Tema wasto tõrkusid ja tormasid! Ja mis sest kaa oleks tulnud, kui Issand poleks temale seks isearaliko südame rõõmustust annud, kui Issand poleks teda jo esiotsa seks arawalitset nud ja walmistanud?

Niis oli mehiste südant ja jõudo tarwis! Hilja aego wast oli Westen Weedbe kiriko peal olles, jõudnud oma elamist oma meele järele seada, et asi oli mõnufaks lainud külmal põhisel maal, — niis enam ei pidanud temal raho paika ega aega olema. Pisut kül oli temal tema mele päraliseks põlweks olnud, — kellel pisut wara on, sellel on seefama seda armsam, — aga niis pidi seegi aralõppema ja kaa see rõõm, mis temal oli olnud omastega koos elades. Niis tuli kaa weel külmemale maale minna, kus mägede peal lumi ära ei sul, kus talwisel ajal mõne kuu ajaks pääw ei tõu-

segi; sinna, ühe rahwa seka, kes wõõra rahwa meest waritseb ja Kristi ufo pärast pealegi teda wihtab. Kõl oli temal karta waewa ja hädas; teadmatagi, kas enam elusalt pöörab tagasi ja saab omastega rõõmustada!

Weedbes oli tema armsaid abimehi leidnud, kes temaga olid Jumala riigi pärast wõidelnud, ja oma kalli, tema hoolets ustud koguduse hinge õnnistuse pärast wõidelnud; — niis pidi tema üksi pagana rahwa seka minema, kus needki, kelle kohus oleks teda aidata, oma ilmaliko kaso, ehk ommeti oma ufo leiguse pärast wõtsid tema wasto panna! — Issanda armo ja wägewa abi läbi oli tema wast jõudnud oma usmata ja Jumalast arataganenud kogudust õige taewase karjatse juurde juhutada, — niis pidi tema seda karjusest mahajätma, ja kes teab, ehk kogu ni ühe palgalise hoolets! Edeste, sellel pidi wahwa süda olema, kes sealt jõudis lahkuda ja ise ennast arasalata!

Toomas Westen oli seefugune wahwa mees. Neliandamal pääwal pärast seda, et temale kasko saadetud, kirjutas tema walitsusele tagasi: „Jeesuse nimel! Ei ma wõta kawa liha ja werega nõuu pidada. Jo tulewal esmaspääwal ma walmistan teele!“ Oh kui raskeks pidi tema süda temale minema nende nelja pääwa aegus. Seefama kogudus, kes kae aasta eest tema wasto oli karjunud ja hullanud, see palus teda niis, palus teda oma silma weega, et tema wõtaks nende juurde jääda. Nemad palusid kuni kuni kuni oma warandust pooleks, kui nende hinge karjane wõiks neile jääda.

Poleks Westen omast südamest tunnud kuida see oli Issanda kutsmine, ei tema oleks wõinud äraminna. Aga nüüd ajas teda Waim, et hak-
 Faks teele. Polnud temal siis muud teha, kui et paluks Kuningalt omasugust meest oma asemele. Misfuguhe mõte sel ajal tema sees liikus, waata, see ilmub selgeste sest raamatust, mis tema neil päiwil Kuningale kirjutas, ja kus sees, peale teiste sõnade, tema ütles: „Olen mina oma suure Kuninga silmade eest armo leidnud, siis ärge saago mino pale mite häwistatud! Mina lah-
 kun oma lambaist ja jätan üht kogudust maha, kelle wasto mino süda oli lahti laetud, otsego nende süda mino wasto. Nemad seisawad nuttes mino ümber ja sirutawad oma käed mino poole otsego Jüngrid Reisarea linnas. Nende nuto hääle tahab mind peaaego keelda neid sõno oma Kuningale kirjutamast. Isegi kuruwa mee-
 lega ja silma weega kirjutati mina; ja jõuaksin mina head südame tunnustust hoides Jumala riigi asjust lahti lüa, siis ma jääksin pikkemaks seie; aga Kristuse armastus sunnib mind, ja mo kohus mino Kuninga wasto wõtab meelewalda mino käest ära.“ — Kuningas kuulis tema palwet ja tema sõbr Engelhardt sai tema ja koguduse rõõmuks tema asemele seatud.

Thomas Westen pidi nüüd Trontheimis kooli pidama, et walmistaks neid, kelle süda oleks himustamas Lapo rahwale Kristi ufo sõna kuulutada; aga kaa isegi pidi tema neile Ewangeliumit kuulutama, ja tema hakkas wiimise ammetiga. 1716ma aasta lehe kuu lõpul astus tema kaa noore õpetajaga, kelle südant Jumala Waim seks liigutanud, laewa, et läheks esite

Lapo ranna rahwast katsuma. Et need ranna rahwas kõik oskawad Norra keelt, siis wõttis tema mõningad Norra keele WõD raamatud, kaa katelismuse ja Ewangeliumi raamatud kaasa. Teekäimine wiitis nende aega heina kuuni; seks jõudsid Warango lahte, sinna, kus on Norra ja Wene maa raja.

Kes Lapo maale tahab minna, sellele on see kõige mõnufam aeg sinna saada heina kuu aeg. Jaani kuu ajal on seal alles talwe aeg, ja kui ei hakka seal enne heina kuu aega. Jaani ja heina kuu aegus paistab päike seal maal ööd ja päawa aiwa alati. Peale seda on wõõra maa mehele tarwis tähele panna, et tema esite peab katsuma Lapo ranna rahwaga tutwaks sada. Need wõtawad ennemine wõõ-
 raid wasto ja waritsewad wõõraid wahemine kui teised. Kes enne pole Lapo maa-rahwaga tutwaks saanud, teda nemad ei lasegi oma waese urtsikusse. Kõik kaa Lapo ranna-rahwa urtsikus (nende keele järrele: kammes,) pole paljo warjo kiita. Seinad on munakiwist ja mättaist tehtud, ja üheskoos on seal sees inimesed ja elajad; kaa suitso on paljo sees, sest kaskel põleb tuli alati, et saaks sooja, ja katukses on aga weike augukene, et ei peaks paljo sooja wälja minema. Kala maksa oli põleb lambis; see annab sooja, aga kaa nii pisut walget, et wõõra mehe meelest kõik tahab kole olla. Mit-
 mele kõi süda lööks lahkima, kui tema peaks nendega haisewaid kalo sõõma ja kasteks lam-
 bist õli walama peale. Aga pistab mees pead uksest õue, ja ei leia teist ega paremat warjo, ega himusta kaa mite ööks taewa alla palja

maa peale jääda, kül tema siis ommeti mõtab kammega leppida, ja heidab roho ja nahkade peale maha, Jumalat tänades, et waesel Lapo maal sedagi head veel leidnud.

Lapo maa-rahwas on kõik põhjapõdra karjastet, ja et nemad sellepärast alati lähewad ühest kohast teise, siis ei hooli nemad sest niigi palju, et saaksid elamist mõnufamaks tehtud. Majaks on neil tell, nende keele: Lawo. Seitsejalased okselised rahnud ajawad nemad maa sisse, üheksa sammo ringi, ja panewad wadmani pude peale, ja waata, lawo walmis! Nii suguses majas elab iga kaks pered, ja nende tarbe riistad ja nende loerad on nende juures. Koere on igal perel ligi kakskümmend, ja loerad magawad ise oma isandate peal, kes sooja pärast seda neile kaa ei keela mite. Roh! nenda on kamme iga jo kuninga maja lawo wasto!

Lapo ranna rahwa kesks peab mõdra maa mees esite püüdma Lapo maa rahwast sõbrustada ja neid andidega meelitada, ja nüüd on tubakas ja wiin nende meelest kõige armsamad asjad. — Wiina kuu hakust Jaani kuu otsani on Lapo maa rahwas üheksa kuu päänud magede peal elamas. Jaani kuu lõpul walmistawad nemad teele ja hakkawad karjad mere randa ajama, kuhu siis kaa jõuawad heina kuu hakul. Seda teewad nemad ise targo. Suwisel ajal on metsad magede peal täis wihasi saaski, ja nende wasto saab loom ja inimene waewalt aga abi. Inimesed wõiwad oma silmad, kaela ja käed, ja kõik iho, kus neile riidid pole kaitseks, tõrwaga; aga

loomade tarbeks teewad nemad tuld üles, ja loomad peawad oma pead suitso sees. Et nende wihasi elajate eest põgeneks warjule, tuleb rahwas mägisele maalt lagedale; pealegi räägib Lapo mees: põhjapõdr peab ükskord aastas soolast wet jooma, siis lähewad saasked munad loomade naha sees hukka. Wasta suwet läheb Lapo mees oma loomadega ranna poole, ja iga põhise jäämere poole, ja ei ialgi Rainu lähe poole. Et oma wara ja elamist saaks hoitud tuleb Lapo rahwas Warango lahte ja kõige põhise ranna äärde. Mõningane neist mõtleb kül veel teist kaso saada. Ega kõige tapetud põdrade nahka neile enestele ära ei kulu, waid muist neist sünnib kaa müa. Ranna ääres osteta neid, ja head hinda; seal sünnib kaa maja pidamiseks mõnda osta. Aga saab Lapo mees raha, siis läheb tema januseks nii kui tema loomadki. Oma janus ei otsi tema enam seda joomaaega, mis Jumal magede peale loonud, waid tema otsib wiina, tema ostab wiina ja tema joob wiina kuni kõik raha otsas. Aga maja pidamiseks ommeti midagi tarwis osta! Jo siis peab veel sugu karja loomadest aramüüma, ja mitokord mito head tükki, et kes tahtis rikas põdrata kajo, põdrab koguni waene tagasi. Okses seesugune magede peale jäänud, poleks saased temale nii palju loome tapnud, kui wiin hukkas. Seda wõib iga mees ära armata.

Et nüüd Lapo mees peab suwets randa tulema, siis oli kaa Toomas Westen viiete parajal ajal Warango lahte tulnud, et oma nõuu tarbeks saaks rahwaga tutwaks. Waata, nüüd need olid tema silma ees, seda näha saada

tema silda kava oli igatsenud ja kelle pärast tema tee peal mito waewa ja tüli oli kannatanud. Lihaliiko inimese silma ees neist kül polnud rõõmo. Lapo mees on pealt näha hirmumata ja kui pool metsaline. Tema silma nägu on näuto. Tema lõuad on laiad, tema suu on lai, tema lõug teraw ja habe arw: tema otsa esine on kitsas ja madal, kõik tema iho kuitwetamud ja tema iho karm suitust ja tõrwasst ja roojast tõmmukas. Mis temast muu rahwa filmist kõige nägusam, see on tema riided. Taltwiided on temal kül aiwa põdra nahast, aga suwifel ajal peab tema wadmanist kuube, ja lai nahkõõd on temal wõõl ja nuga sees. See kuub, „kape“ nende keele, ulatab põlweni; püksid noore põdra nahast tehtud ulatawad jälle luupestest saadik, kus üks pits willane pael neid peab ühte nahk kapukatega, mis nende keele: „koomakärsaks“ nimetata. Peas on temal põdra nahaga palistatud willane kaapo, nende keele: „kaapir.“ — Nenda ehitatud mees on jo kaunis näukas; naesed on peaaegu nendasamuti riidis. Ommeti, mis sest lugu Westeni meelest? Ei tema waadanud nende peale lihaliiko inimese filmadega, waid kui uksfündinud inimese filmadega. Aga mis seefuguse mehele neist nühid kül pidi näukas olema? Ei pagana kombat, ega ropo himo tõõd ei wõinud temale rõõmuks olla; — ja ommeti oli tema meel hea, et tema nühid seal nende keeliks oli. Selgeste tunnistas seda tema lahke filmawaatamine, misga tema nende peale waatas. Nühid ommeti oli tema selle rahwa keeliks, seda helde Jeesand Jeesus armastas, ja kellele Tema, Westeni läbi, oma armo

tahtis näidata! Sellepärast pidi kaa tema neid armastama.

Kül see oleks temale suureks rõõmuks olnud, kui ühe hoobiga neid oleks ärameelitanud; ommeti ei lootnudki tema seda mite, sest tema teadis küllalt kuida seks paljo aega kulub, ennego neid wõib sõbrustada. Esite pühdis tema diete täieste tutwaks saada kõige nende pagana kombetega ja kõige nende ebausuga. Tema tahtis seda waenlast truiste äratunda, kelle wasto tema pidi sõdima. Pea leidis tema, et Lapo rahwas pealt näha mitme muu rahwast wagasemad on. Harwaste kord kuuldi tapmist, kui pealekippujat pühitud äraajada. Abielo rikumist ei leitud nende seast, ei kaa mite wargust; ükski anda ette luffo ei pannud, waid riistad seijid enamiste taewa al ja sõõma wara peeti ise telgis, wahita ja lufuta. Kui wiina himo jätame arwamata, polnud neist ühtegi kangel himo tunda. Harwaste tõusis riido nende wahel ja weel harwemine taplust; ja kui seda kord tuleb, elades ei kipu nemad noaga teine teise peale, waid wõideldes püab teine teist maha wisata, ehk luffawad teine teist jalaga, ehk kisuwad karmo, ehk küüntega filmi.

Kui nemad kaa pealt näha paljo ei efsinud teiste käskude wasto, ommeti astusid alati kõige muu paganate kombel esimese ja teise kaso üle. Nemad pidasid ebausko ja nõidust ja peawad muist kaa tänapäawani. Sest siis oli selgeste äratunda, kelleks seda tuli arwata, mis pealt näha paistis kui hea. Seefugune hea kombe ei olnud mite Jumala karmuse kaso, waid see tuli paljast laiskusest ja lihaliikust arg-

duseft. Nemad ei seisnud rahus, et seda enesele oleksid nõuaks wõtnud ja südamest seda heaks kiitnud, waid tegid nenda, et ükski kiusatus neid ei wedanud. Ei nemad jätanud tapmist ega abielse rikkumist ega wargust maha, et armastus neid seda oleks keelnud, sest ärata mata Lapo rahwa südamest polegi armastust leida. Ei oma lapsigi ei armasta nemad mite, ega siis kaa lapsed armasta oma wanemaid. See rahwas on peaaegu hoopis tuim. Juh tub kül, et üleanneto Norra mees lööb Lapo mehe silmi, ja sedagi suure hulga Laporahwa nähes, sest tema teab et ükski ei julge tema wasto hakata. See, keda löödi, nutab ja kaebab, et tema seltsimehed seda salliwad! Pole neist muud wahwust kiita, kui seda, et suurt ja raskest waewa kannatawad.

Oli Westen äratunnud, et lugu nendega nenda, siis teadis tema kaa, mis tuli teha. Ei tema rääkinud neile ialgi, kui hulgaliste koos olid; waid katsus üksikuid õpetada seda mõdda igauks tarwitas. Siis tema saatis neid pato tundmisele, ja Jumala tõe tundmisele, ja juhatas neid pato kahatsemisele ja selle õnnistuse teele usus, mis on risti lõõdud õnnistuse teele usus, mis on risti lõõdud õnnistuse teele usus. Tundis tema kahatsemise hakatust, ei tema siis ei wõsinud mite ära, waid ajas peale, kunni Lapo mees südamest tunnistas patud üles; siis tema aitas weel hinge tõutada elawa Jumalale omaks.

Ei tema eiotfa ei olnud tulnud nende hingede kallal warfi seda tõõd tegema, ommeti tegi tema oma südame sundimise pärast, mis ta jõudis. Mõud tema ei olnud muu pärast

tulnud, kui et saaks rahwa ja maaga tutwaks ja waataks kuhu sünniks kirikud ja koolid asutada, ja mis muud tarwis oleks muretseda. Seda tõõd lõpetas tema kaa ennego sügise kätte tuli, ja kunni tema walmistas teele kogo poole, Trontheimi kooli pidama, sai tema süda weel rõõmustatud sest et Lapo mehed ehitasid tema juhatamist mõõda mõningad koolid. Siis seadis tema weel need kaks noort õpetajat, kes temaga olid Lapo maale tulnud, Ewangeliumi kuulutajaks, teist, Riied Stub nimi, idapoolse Lapo maale, teist, Jans Ploh nimi, lännepoolse Lapo maale. Seda wiimist pühend nud piiskop Kroog keelma kaasa minemast, aga tema oli wastanud: „Kui kaa kõik kura did paneksid wasto, siiski tahan ma minna ja waestele Ewangeliumit kuulutada.“ — Mõlemad ausad mehed jäid kaa oma elo otsani oma paigale ja tegid oma tõõd Apostlite järgi mõdda. — Weel seadis Westen ise koolmeistrid, kes pidid ühest kohast teise ümberkäima, kaa järelekuulajad, kes pidid tähele panema, et need Lapo rahwas, kes olid ristitud, elaksid Jumala kartuses.

Edelapoolsest Lapo maast läbi minnes sai tema iseäranis tunda mis raske ammet temal oli. Kül oli temal seal arwamata palju ja suurt iho häda ja waewa kannatada, wenedes üle järwede minnes, kus äki tuule tiid kangeste peale käiwad; aga kaa edelapoolsest Lapo rahwas ise tegid temale wäega palju tulu ja waewa. Jo mitmest ajast olid neil Risti uss õpetajad, ja loeti neid kaa Risti rahwa kogudusiks; aga kui Westen nende uss peale

Katsus, ei nemad siis ei teadnud ühtegi ei Onnistegijast, ega aino Jumala olemisest, ja ei himustanudki seitsugusest asjast kõneleda. Opetajad seal maal olid aiwa tulijad ja minijad; ilmalikud wanemad wõtsid rahwa käest raha, ja ei keelnud neid enam oma ebausko wisid pidamast. Sellepärast oli seal pagana usk alles diete wägew. — Kõl aeg jo hakkas talwistama, siiski jõudis Westen Jumala abiga weel paiguti seda alustada, mis edespäi tuli täiemine ehitada.

1716ma aasta wiendamal Talwe kuu päawal jõudis tema Erontheimi tagasi ja kirjutas rõõmsa südamega oma ülematele: „Mitmes kohas on Jumal wõito saanud. Kõl teie rõõm peaks suureks minema, kui teie teaksite mito hinge teie olete peastnud, mito õpetajat teie olete äratanud, mito südant teie olete awanud, mehi wälja saates Ewangeliiumi kuulutama. Ja nüüd olge julged ja lootke Jumala peale, kes teile suuri asjo on näidanud. Kõl Tema näitab teile pea weel suuremaid. Jumala inglid astuvad inimese poja redelit mööda maha ja ülesse!“

Nüu wäart mehele Kõl oleks olnud soowida, et saaks jälle pisut hingata pärast seda, et nii paljo häda ja waewa oli näinud, et saaks rahuga Kooli peetud ja kaa mõlemad Lapo poisid õpetatud, keda ta oli kaasa toonud. Waid tema tuli ühest tülist teise, ja ei olnudki Lapo mehed temale seda meelehaiget teinud, mis tema oma rahwas temale tegi; sest mito püüdis tema ettewoetud nõuu ja hakatud tööd koguäi ära teelda. Seitsuguses waewas tarwitas Westen

wägewat kinnitamist. Aga Issand on ustaw, kes ei anna kedagi kiusata enam kui tema jõuab kanda. Sellepärast sai Westen sel ajal jälle paljo rõõmo sõnumid, nii kui temale parajad olid. 1717ma aasta kuuenda kuus sai tema Kooli ülespidamiseks kõik tarwilist raha ja kuulutamist toimetatud; weel kästi Lapo maale mito kirikut ja kabetit ehitada; kaa seati, kust Koolmeistrid ja Ewangeliiumi kuulutajad pidid elamist saama; seati mis nende käest pidi päritama ja kuidas nemad pidid seatud kühelkondade õpetajatele abiks olema. Aga Koolmeistrite sai luba antud kaks Lapo poissi, keda seks pidi kõlbuliseks leidma, Koolmeistriks wälja õpetada. Wiimseks soowiti weel, et kõik Koolmeistrid ja Ewangeliiumi kuulutajad pidid iga suwi Porsango lahte kofotulema, ja teine teisele teada andes, mis neile oli sündinud, üheskoos nõuu pidama, mis tuleks ettewõtta, et Jumala riik hästi koksaks Lapo maal.

1718ma aasta Jaani kuus hakkas Westen ise rõõmo täis, mõne abimehe ja mõlema Koolmeistriks wälja õpetatud Lapo poisiga teistkorda teele. Esite see teekäimine ei tahtnud neile koguäi edasi minna. Ilmad olid ifa weel talwised; ja et ei olnud laewa sinna minemas, siis jo tuli paadiga teele hakata. Tuuled olid wastased ja muist liad wägewad, nenda ei saadud kolme nädalaga mite enam kui 350 wersta põhja poole ärakäidud. Aga wiimaks pidi kõik korra pärast sündima. Alstahaugus leidis Westen ühe laewa, kelle peal tema pea jõudis Warangusse.

Warangus, idapoolse Lapo rahwa kõige kuulsamal paigal sai kõik walmistatud, et

sinna saaks kirikut ehitatud, ja waliti kaa kabelesta terast pois, teda pidi koolmeistriks kawatama. — Taana Lapo rahwas tunnistasid oma suurt rõõmo et olid pimeduse kõitest peastetud ja tõutasid kindlaste jääda usko Jeesuse Kristuse sisse. Et mõiksid kaa oma usko äratada wasto oma armastust ülestunnistada, siis olid nemad jo ennego tema neile tuli, kabele ehitatud. Sinna jättis Westen ühe oma seltsimehi, Elias Heltpärk nimi, et see pidi Jumala abiga kinnitama, mis tema ise oli alannud. Heltpärk kawatatas enesele kolm noort Lapo meest tulguks, ja Jumal õnnistas, mis tema ühtlasi nendega hakkas. Teisel talwel, siis kui päike hakkas pisut üle määs kaljude tõusma, läks tema ühest urtsikust teise, et kaa sinnagi elo sõna wiiks. Sel ajal liikus seal raske, ühest teise hakkaja surma haigus ja tapas paljo rahwast. Oli küt surma wiha suur, ei Heltpärk ei kartnud seda poolegi, waid täieste wahwa südamega ruttas tema ühest surijalt teise juurde, jahutas Ewangeliumi sõnaga, õpetas, manitses ja pani surijad surma wasto walmistama. Nenda ümberkäies otsis tema mitokord kireda kange külma wasto abi, nenda, et ise pöödra naktadesse määsitud, puges lume sisse, ehk ootas kunni tuiß oli hange tema ümber ajanud. Mõne aasta pärast pandi teda Trontsheimi lähidale õpetama, ja kui tema teele hakkas, siis saatsid teda Warango ja Taana Lapo rahwas head tükki maad ja jätsid wiimaks nuga teda Jumalaga.

Nii kui ülemad olid seadnud, jõudsid Ewangeliumi kuulutajad ja koolmeistrid Porsangusse

koko, kus oli lännepoolste Lapo rahwa kuuldusam paik, ja Westen ruttas isegi seks ajaks sinna. Lapo rahwas ehtasid sinna oma kuluga kirikut; aga kooli sinna ei jõutud asutada, sest et maafond oli liig suur, ja rahwas elas wäega laialt. Aga sinna jäi Westeni teine seltsimees, Erasmus Rahlew nimi, ja see sai kasko, et iga aasta pidi Porsangokonna suuremad pagad läbikäima ja hoolt kandma, et kõik sunniks korraste Kristi usko seadust mõõda. Rahlew hakkas suure hoolega rahwa keelt õppima, ja õppis pea nii selgeks, et jõudis kaa Lapo keele jutlust mõõda. Kui 1719ma aasta Melipühil Jumala teenistuse kord oli lõpetatud, siis tunnistasid Lapo rahwas kui ühest suust: „Jumal olgo tänatud, kes meile niisugust õpetajat annud, kes meie oma keele oskab rääkida. Niiud mõime meie Jumala sõna aramõista, ja tahame siis kaa jõudo mõõda seda südamesse tallele panna.“

Mahwi mägise maale sai Alteni kirikut ehitatud. Sada kolmekümne pöödraga weeti palka ülesse ja pea oli kirik walmis. Sinna jäi Westeni kolmas seltsimees, Martin Lund nimi, ja seegi õppis pea rahwa keelt ja pidas tühimata oma ülerasket ammetit.

Westen pööras nüüd edelapoolse Lapo maale ja peastis sealgi mito hinge. Kõl temal oli sagedaste näljaga mõitlemist, siiski ütles tema mitmes ja mitmes urtsikus jutlust. „Ka sai — kirjutas tema — Ewangeliumi kuulutamise sel ajal rohkesti õnnistatud. Kui siis kaa sel kõwal talwisel ajal mina pidin oma iho külles seist määgid äraandma, õmmeti kanna-

wad kaa kõik hinged, keda mina kätte saanud, Kristuse wäe märgid." — Eõddingus tulid kuumne pere rahwas tema wasto. Kõl oli tõd nende kallal wäega raske, isearanis wanema rahwa kallal, kes Jumalast ei teadnud midagi, aga wiimaks oli kaso seda suurem, mis Jssand armust õnnistas.

Westen mõtles nüüd jälle Trontheymi tagasi pöörata ja oma kooli pidada; aga Jumal arwanud teisiti. Wõõrad sõawäed olid Norra maale tulnud, kaa Trontheymi ümberkaudo. Et Westen nüüd ei peasenud läbi, siis tema kõi jo pidi Jumala tahtmise alla heitma, ja jõi Heerbesse, ühe sõbra juurde. Seal õpetas tema kuus Lapo last ja ühtlasi kaa neid sealatsi Lapo rahwast, kes Kristust weel ei tunnud. Sealst kirjutas tema oma walitsusele ühe raamato, kus sees oli lugeda:

„Kõige suurem ja diete südamelik rõõm tõusis mulle põhjapooldest Lapo rahwast, keda mina õpetasin, katsusin ja kinnitasin. Oh kõi see oli rõõmuks! Kus ial Lapo mees liikus, seal oli temal enamiste ika raamat pöues, Jumala sõna suus ja Kristus südames. Neil oli suur himo Jumala sõna järele ja nemad tãnasid kõigest südamest nii kuningat, kui kaa seda, et nende hinge õnnistuse eest sai hoolt kantud. Suuremat aega mina wiitsin neid kinnitades, keda mina kahe aasta eest kuradi kõisist peastsin, ja waata, mino rõõm sai tãide, kui mina neid leidsin kindlad olewad, ja ei mite arataganenud, kuida rahwa jutud olid kuulutanud.“

1719ma aasta kewadel kãsti Westenit Taani kuninga pealinna, Hammi tulla, suusõnaga aro

tegema. Nüüd jõudis tema kuningale enesele kosta kõigest sest, mis tema oli seadnud ja pealegi tarwilist nõuu anda. Sest kaa pea kaso nãhti. 1720ma aasta hakul kãsti kõige Lapo rahwa hinge eest hoolt kanda, kus neid ial Trontheymi piiskopkonnas oleks leida. Seda jälle Westeni wihamehed tahtnud keelda. Weel seati Ewangeliumi kuulutamiseks rohkeemat raha wãlja panna.

1722 aastani õpetas Westen, ise kõi mitmesuguse risti al õhates, oma kooli lapsi. Sel samal aastal, pärast Taani pãrwaga aega, hakkas tema kolmat korda teele Lapo maale. Kaa sel korral wõitis Jssand tema läbi kãngeste. Sest samast asjast on isearalikult kirja pandud:

Peedde maakonnas ilmus suur waimo arwamine noore rahwa keskis. Oma silma weega ja raske agamistega palusid nemad oma põlwede peal, et Jeesuse nime pärast saaksid õpetatud. Westen ehitas ise talwe koolisid. Suure rõõmuga kippusid lapsed sinna. Mõdala moonaks polnud mitmel enam kaafas kui kolm naela kaera jaho. Et see neile ei wõinud piisata, siis nemad panid hãsti soola hulka, mõeldes kui peaks sest rohkeemat rammo tulema. Teised otsisid pãrwaks tõõd oma pead toita ja palusid õhtul wasto õõ aega, et koolis saaksid õpetatud. Ühe kuu pãrwaga olid mõningad jo õppinud lugema, teised õppinud koguni katekismust pãhhã. Weel teised, kes olid raamatut saanud, aga ei jõudnud kooli tulla, palusid wahete wahel enesele juhatamist, et õpiksid kirja tãhed tundma ja weerima, ja õppisid siis ise enesest lugema. Ja et mõningane Norra mees naeris, kaa hãbematal

Kombel pikkas Lapo rahwast, kes Kristi uss poole pöörasid, siis need, kes seda pikkamist kartsid, peitsid end majade warjo ehk üksikso paika, ja pühksid elo poolt õppida.

Mis seal weel kenaste ilmunud, sest räägib Westen ise nenda:

„Mina olen nüüd enamiste kõik lahed ja mito taljo wahet läbi käinud, ja Jeesand on mino wäetima tõdd õnnistanud paljo üle selle, mis mina lootsin. Kõik nüüd oli paras aeg, et Jumal waese Lapo rahwale abi saatis. Mitmest lahest weel polnud kedagi leida, kes ei oleks kuraaditele ohwrid ohwerdanud ja kuuksid kummardanud. — Seesama mino kolmas tee käimine Lapo maal on mino iho jõudo ja terwist peaaego hoopis rikkunud. Aga mis see kõik on selle suure südameslike rõdmo wasto, et, kui Jeesuse Kristuse surm mino iho sees awaliks saab, ika Tema elo kaa saab awalikuks mino õnnistatud Lapo lastes. Needsamad, kes esite mino wasto olid kui hullemad karud ja hundid, on nüüd walmis minuga maailma otsa minema. Ma arwan kõi, et Saadan ei saa kiideldud sest, mis tema nüüd seal kälwab, kus mina olen olnud. — Julgeste wõite teie õõlda, ja kuulgo seda kaa kõik pörgo wärawad: Meie armuline kuningas on kui üks õige Joosia, seda Ewangeliumi kuulutamise tõdd seades, suuremat tõdd teinud, kui kõik kuningad ja wärstid, kes sel ajal walitsewad. Tema on hinged pörgo suust kiskunud ja taewa poole juhatanud, kunni teised nõudsid aiwa ilmaliko asjo.“

Suurest Rõõla mägedest jookseb üks aro läanne poole, Ülehaldo kaljuse nimetatud, ja seal

elas 283 Lapo rahwa hinge, kes aga wäega harwaste tulid orgudesse. Ümberkauduste kühel-kondade õpetajad ei teadnudki, et neid seal oli olla, ja ei olekski nende keskis midagi head jõudnud teha, sest et nemad ei osanud Lapo keelt. Aga Westen, kui tema neist oli kuulda saanud, wõttis nõuiks nende mägedesse minna. Enne tema tulemist said paganad teadust, et Lapo rahwa Apostel pidi neile tulema; selle pärast kogusid nemad koka ja pidasid oma nõiduse tembutamist teda ärakeelda. Tema tuli sellegipärast ja — wõitis nende südamed ära. 1723ma aasta Kõundla ja tükist kaa Paasto kuu aegus waewas tema end, tüdimata nende kallal tõdd tehes, ja nägi wiimaks suurt õnnisust ilmunwat. Ei tema lahkunud kaa mite enne neist ära, ennego täieste teadis, et pagana pimedus oli nende seast kauratud ja Jumala sõna nende südamesse istutatud. Selle aja sees pidi tema paljo waewa nägema. Harwaste sai tema parajat rooga, ja ainuwaks jahutawaks keele lasteks oli temale kadaka koorega keedetud wesi. — Ülehaldust läks tema Snaa senile, kus temale sedasamasugust tõdd oli teha, ja jõudis Lehe kuu hakul tagasi Erontheimi. Sealt kirjutas tema oma ülematele: „Kiiderud olgo Jumal, kes läbi mitmesugust häda ja waewa ja kuradi kiusatust mind ommeri suure rõdmoaga jälle saatnud seie tagasi. Jumal on mulle paljo head teinud kõige mino elo ajal, aga seesama teekäimise ajal on Tema arm mino wasto otsekui wägewaste oowaw jõgi olnud. Ma arwan ika, mito Lapo hinge ma olen kätte saanud, nii mito on neid Kristuse poole pöördud,

ja enamiste mõiksin mina oma elo pandiks panna, et nemrad enam ei saa endise pimedusesse tagasi pöördama."

Trontheimi lähidel oli temal kaa veel ise tööd teha. Kahe penikoorma peal, Stöördaali ja Meeraagus elustasid alles pagana uss Lapo rahwas. Lehe kuu lõpul pööras tema neid otsima, ja pea tunti tema töd wilja. Jo sihe nädala pärast kirjutas tema seltsimees Starke, kuida tema pidanud imeks panema rahwa nuto pisarad ja alalist ohkamist ja palwe tegemist, kuida nemad kispandanud Zumala armo järele igatsedes. Ja kahe nädala pärast, wien, damal Jaani kuu pääwal kirjutas Westen oma ülematele: „Praego tulen mina Stöördaali ja Meeraago Lapolistest, kes nüüd südamest Jeesuse Kristuse poole pöörnud on. Nemad on tõeste lahkunud kuradi wäest, ja põlewad armastuses kolmaino Zumala poole ja igatseswad kui praego sündinud lapsed Ewangeliumi selget piima. Kõl nemad hakanud mulle waewa tegid, aga wiimaks nemad ei tahtnudki minust maha jääda. Mino paadi järele tahtsid nemad uiuda, mino hobose järele tahtsid nemad joosta, ja ei tahtnud mite rahule jääda, kui mina neile sedasugust meest ei saadaks, kes neid sõno neile mõiks meelde tuletada, mis mina neile olin rääkinud, ja kes neid mõiks õpetada raamatut lugema. Veel lisasid nemad oma südame rumaluses: „Zumal õnnistago seda meest, kes seda nõuu leidnud on. Need olid aiwa selged petjad, kes enne meile tulnud. Oleks Zumal sedasama õpetajat ennemine meie

juurde saatnud, ammugi jo oleksime kõigest kuraadi tööst lahkunud!"

Weel himustas Westen kõigest südamest üht Lapo rahwa hulgakest katsuda, mis Kristjaania, see on Norra riigi pealinna, ligidal aset oli. Aga seefama tema töd pärast, mis tema Lapo rahwa kallal tegi, oli temal paljo wihamehi, ja et kuninga kirjas polnud muud nime tatud, kui Trontheimi piiskopkonna Lapo rahwast üksipäinis, ei mõõdunud siis kaa tema ülema walitsuse meelewaid mite temale seks luba anda. Kõl needsamad Lapolised igatsesid ja palusid hõrdaste, et tema neile tuleks, aga ilma loata ei sündinud sinna minna, ja pidi siis kaa nende katumine maha jääma.

Westeni iho ram hakkas ifa enam ja enam otfa lõppema, ja nenda ei mõinudki tema enam selle peale mõelda, et pikemat teekäimist kätte mõtaks. Seepärast pidi tema jo Trontheimi jääma; aga sestagi tema kõik oma aega Lapo rahwa heaks wiitis. Tema õpetas wälja koolmeistrid ja Zumala sõna kuulutajad, tema pani tarwilised kirjad koka, kuida neid Lapo rahwa õpetajatele ärakulus ja pani kaa kirja. Kuida Zumal tema tööd 1726ma aasta ajani õnnistanud; aga seda kirja enam pole ollagi.

Euutumaks tema ommeti ei jätanud oma armastatud Lapo rahwa palged katumata, waid püüdis ajuti lühemaid teekäimisi ärakäia. Ja kui temal sekski enam polnud rammu, siis jahutas Issand tema meelt ja saatis kõige Lapo maalt mito ja mito hinge tema juurde, kes igatsesid Kristuse omaks jääda; ehk saadeti temale rõõmo sõnumed, kuida Zumal õnnista-

nud nende tõdd, keda tema Lapo maale oli seadnud õpetama.

Ja veel igatses tema pitkemat teekäimist kätte wõtta, aga suurest tõdst oli tema iho pöduraks jäänud, ja nüüd teelasid teda haigus sed; ja mis veel? — wihameste kiusamised lõpetasid tema rammo koguni. 1727ma aasta üheksamal Jüri kuu pääwal heitis tema hinge ja hüüdis wiimseks: „Jesand Jeesus, Sino kätte annan mina oma waimo!“

Kõik wara, mis tema kätte oli saanud, kulutas tema Jumala sõna kuulutamiseks. Tema suri nii armutuma waesuses, et ei poldnudki misga teda matta. Sõbrad panid matkuse kulo wälja, ja et kül suuremad rahwas teda ei saatnud hauda, ommeti Lapo rahwas nimetasid teda veel kaua aega omaks kalliks õpetajaks, kes Lapomeest oli armastanud.

Selle mälestus, kes õige on, jääb õnnistamiseks.

S-I.

Weel on Laakmanni kullo ja warraga trükkitud, ja temma jures Tartu linnas, nenda kui ka Tallinnas Pindworsi jures sada:

Peter Pung, kaewandaja poeg, ehk „Kes ilka kardab Jummalat, kül Jummal tedda arwitat.“

Maksab pokitud 16 kop. hõbbekat.

Sippelgas. Essimenne jággo. 8 kop. hõbb.

Wagga Jenowewa ajalik elloaeg. 4 kuioga. 12 kop. h.

Griseldis ja Markgraw Walter. 6 kop. hõbb.

Krahwi praua Jenowewa. pokitud 10 kop. „

Jõggi merres, kõnne. 4 kuioga. „ 10 kop. „

Alawite pero walgusel. „ 11 kop. „

Willem Nawi ello, päwad. „ 7 kop. „

Weikise Hanso luggu tühja sare peäl. 7 kop. „

Waeue Mart. Üks ello, káik. 5 kop. „

U B D ja Luggemisse Ramat, mis laste kolitamisse tarwis kirjotud. pokitud 12 kop. hõbb.

Lühike Luggemisse ramatokenne lastele. 7 kop. „

Luggemisse Ramat laste kolitamisse tarwis. [Tarto ma rahwa tullus.] 12 kop. „

Palwe Ramat, mis isseárranis Sdameestele kasa anda. pokitud 16 kop. hõbb.

Jesuse Siraki Tarkuse Ramat. 14 kop. „

Kunninga Laweti Paulo Ramat. 20 kop. „

Ue Testamenti Õppetusse Selletus. 1. jággo: Mat. teuse Ewang. 5 essimest peatükki. 30 kop. hõbb.

Ue aasta sowiminne. Üks ande kasinusse sõbradele. pok. 2 kop. hõbb.

Lambrise Ramat, ehk Õppetus mil wiisil Merino: lambad sõdetakse ja üllespetakse. 50 kop. hõbb.

